

שינויי נוסחאות
 יד חביב אדם שנברא בצלם... נזנה שלום בצלם אלהים... (חבה) יתירה נודעת לו שנברא בצלם... נקדור ענו"ו... בצלם אלהים וכו"ו נזנה שלום... כמ"ק ובקדוריס כ"י (שהיו לפני נעל ענו"ו) ובקדור רפ"ו ליחא כ"ו... בממ"ו ובמ"י ליחא מלח שנברא בצלם... וע"י ח"ט ובפ"י ממ"ו.

תוספות חדשים
 יד בחי"ט ר"ה חביב כו' הנקרא גר תושב כו'. והוא שיקבל אותם בפני שלשה חכמים (ירמב"ט).

ליקוטים
 אינה עיקר הגדר לקיים החכמה אלף א' מקייני החכמים גדולים את עצמם להיות יוכרים משאר בני אדם וכו' ע"כ ובאמת יש לדרין לכאן ולכאן ולפי' לא ידענו מאי אדון היה ומהו לעקר ההגשג' ל' להביט עם מ"ש הר"ב שאין הכוונה באמרו שפיקה מד"ת ולפי' לא אמר כמו באיך דכחו ש"ך שפיר זה עם זה דמסורת שכתובה הוא סייג למורה וכן מעשרות שנכנסים סייג לקיום ורבי הנכנסים עצמם וה"ג נדריס כמילי דפרישות סייג לאותו פרישות משא"כ הכה דא"ל לומר שפיקה שכתובה סייג לחכמה שזה אינו דלדריכא קרא כתיב והגית בו וכו' ולפי' שיהי השגון ואמר סייג לחכמה שפיקה כלומר שפיקה דבר אחר דהיינו דבר הרשות (ש"ל):

אינך דלע"ג שכל אחד סייג לאותו דבר. מ"מ יש לאותו דבר ג"כ סייג אחר מלבד זה: שתיקה. פירש הר"ב מדברי הרשות וכו'. ועליהם אמר שלמה (משלי י"ז) גם אויל מתריש חכם יחשב. ומכיון שהאויל כשמתריש יחשב לחכם. שמעינ מינה דכל השומק הרי הוא חכם. ועוד דלעיל מיניה כתיב חשך אמריו יודע דעת יקר רוח איש חכונה ועליה קאי גם אויל וגו' ולפי שלשון המשנה סייג לחכמה. יחא ליה להר"ב למינקט קרא דכתיב ציה חכם: יד חביב אדם שנברא בצלם

חבה יתירה וכו' שנאמר בצלם אלהים עשה את האדם. פירש"י חביב אדם שנברא בצלם. לכן מוטל עליו לעשות רצון קונו. ע"כ. ובכל אדם אמר ר"ע. וכמו שהוא הראיה שממנו הביא שהוא נאמר לבני נח לא לבני ישראל לבדם ורצה ר"ע לזכות את כל אדם חף לבני נח. ומאמר מלא אמר הרמב"ם בפ"ח מהלכות מלכים [הלכה י"]. ו"ל צוה משה רבינו ע"ה מפי הגבורה לכופ את כל באי העולם לקבל מצות שננטו בני נח. וכל מי שלא יקבל יהרג והמקבל אותם הוא הנקרא גר תושב וכו' כל המקבל שצב מצות ונזהר לעשותן. הרי זה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעוה"ב. והוא שיקבל אותן ויעשה אותן. מפני שזוהי בהן הקב"ה בתורה. והודיענו ע"י מרע"ה שצני נח מקודם נטונו בהן. אבל אם עשאו מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם. (ולא) [אלא] מחכמיהם. עכ"ל. ומעשה איני תמה למה זה רחקה הדרך מן המפרשים ולא רצו ללכת צה לפרש דברי ר"ע שאמר מאמרו כלפי כל אדם כי אם לישראל בלבד. ונסמכו במאמרם ז"ל אחס קרויים אדם וכו' והרי זה דרש על דרש. וצוה נכנסו דזחוק ענין הבלם. ובפ"י הכתוב שהביא לראיה. אבל צעני זו הדרך דרך סלולה ומרווחת כי צה ר"ע להישיר לכל באי עולם כאשר נטונו מפי מרע"ה כדברי הרמב"ם. ואם בכפיית חרב הרג ואבדן נטונו כ"ש בכפיית דברים. להמשיך לבס אל רצון קונם וחפץ זורם. יזכרם לטובה. ושהם חביבים שנבראו בצלם להורות נתן בלבם. כי זאת תורת האדם לעשות חוקי אלהים ומשפטיו מלך אשר הוא צוה כדברי הרמב"ם דהאויל שחבצו לבראו בצלמו. לכן מוטל עליו לעשות רצון קונו כפירש"י. והשתא אחי שפיר דנקט להך קרא. אע"פ שיש כמה מקראות הקודמים אליו שנאמר נעשה אדם בצלמנו. אבל זה המקרא הוא שנאמר גבי המצות שננטו בהם. לכך הביא לזה הכתוב שכן אמרו הש"י בטעם המצוה אשר צוה אותם כי בצלם אלהים עשה את האדם ולבני נח נאמר הכתוב. ולבני נח אמר ר"ע דבריו הללו. ואחי נמי שפיר שאמר שנברא בצלם. וחסר הנסמך שהוא אלהים הנאמר בכתוב. ואילו גבי בניס אמר שנקראו בניס למקום. והיינו טעמא שזו ג"כ מדברי המוכחה להוכיחם ולומר שהם נבראו בצלם ובאזיה כלם נבראו בצלם אלהים כאומר שהבריאה היתה בצלם אלהים אבל הואיל ואינם מקיימים מצותיו ואע"פ שאם מקיימים אינם מקיימים מפני אשר צוה אותם אלהים. הנה הם חסרים מחוואר כלם אלהים. ועוד מענין כלם בעלמנו שהוא כפירוש הרמב"ם בתחלת ספר המורה שהוא ההשגה השכלית אשר צו ייחיד האדם. ונחמלם באמת

פירוש המשניות להרמב"ם

בחגיגה בגדי עם הארץ מדרס לפרושים: יד הוא היה אומר. פעמים שיגמול אדם טובה לאיש מבני אדם על דרך רחמנות ולא יודיעהו שיעור מה שעשה עמו מפני שהוא נבזה בעיניו:

י כ י נ
 ישמח מלחטוא בתרתי, בהנדה, ובהאיסור: (19 ה) ע"י לטונו אפשר שיחטא האדם, דע"י רוב דברים, גם בלי דעת ידבר לה"ר רכילות לננות וכדומה. אמנם סייג לחכמה שחשמווד לו שלא יבוא למטוא בלשונו, היא השתיקה. ויודידי הרב מה"ו זעליג חר"פ נ"י מחלדעשטן עוררני לומר דה"פ, משום דכל חכמה שאדם לומד, אם רצה לעשות לה סייג שלא יאבדה כל כך מהר, לא יחטוף מהר מענין לענין דהו"ל חורע חטה שטורה וחרגן במפלות יד, שלא יקווה לעשות ענינים טובים, כי כאשר זרע קן יגדל בלאים, וכמשח"ל [פירושין י"ד ב] הטובה חוררו חכמות, חכמות, מתמטט, וכמ"ש כבר לעיל בפ"א מט"ו. אבל תרך להמתן מעט בין ענין לענין, להחיש יפה על מה שלמד, למען ישמח הענין במתשבותיו הטוב, ויך שרשיו בלגנון. וכן אמרו חו"ל [בכרש תורת הכניס] שההפקות היו משמעות יתן רוח למשה להטונו יפה בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין: 19 נ"ל דהאדם גרסין דהיינו אפילו עכו"ם [כמוס' יבמות, דס"א א]. דהרי מדקיים כפיפא חביבין ישראל ש"מ רישא בכל מין האדם מיירי, ור"ל אפילו בעכו"ם. וכן הראיה דמייתי תנא מקרא דעשה את האדם, הרי בעכו"ם נמי מיירי, דלכני נח נאמר [ובמ"ש רפ"ט], וגם מלך עי והחמשה מלכים שתלה יהושע, הורידם קודם הערב, ש"מ שגם לעכו"ם יש כלם אלהים (א): 19 היינו נח שכלי חפשי בעל בחירה, חכו כלם אלהים, שחם נידו ית' לעשות כפי רצונו. משא"כ שאר הצדוקים שלמעלה

מה שהוא והנה תכלית ההשגה השכלית הזאת הוא ידיעת אלהים כפי האפשר כח האדם והשגתו. ולפיכך נחמס החכם השלם הזה שלא אמר אללם זללם אלהים לפי שהם חסרים זממת מידיעת אלהים והכחוז שאומר זללם אלהים עשה לומר שכן נבראו כלומר שהיא היתה כונת הבריאה זאדם שיהא לו השגה שכלית מגעת לידעת אלהים. אזל לפי זבממת לא ידעו ולא יצינו ובחשיכה יתהלכו ולא יראה הכונה אל הפועל מן הראוי שיאמר שנבראו זללם. ולא זללם אלהים אחרי שהכונה

שינויי נוסחאות שנאמר בצלם. כפי"ק זממו"ו זכר"י וכו'... כי בצלם. נודעת דהם (שנקראו בניי צלמום). זממו"ו זכר"י לימא. חביבין ישראל שנתן דהם כלי חמדה. זממו"ו זכר"י וכו'... חמדה שבו נברא העולם וכ"ה כפי"ק (ושם לימא למל' חמדה כאן ונמקו). (חבה יתירה כו' נברא העולם) זממו"ו לימא.

ראשון לציון יד ת"ט ר"ה שנאמר בניי אתם דה' אלהיכם ודא הביא מקרא בני בכורי כו' ונמנאן לדורות הבאים. לפוס סברא וי אילא למידק קמא שבת לי"א ע"א עוד שם פ"ח ע"ב וכן ע"ז ג' ע"א דנכלה מימי בני בכורי ישראל על דורות אחר דור שלא ממלכתי ע"ש והו"ל לאתויי כל אוקן המקומות קרא בניי אתם אזל למ"ש חמ"ט בשם מד"ש ימא) ועיין יש סדר למשנה. כתי"ט ר"ה כלי חמדה היא התורה כו' וטעמיה מתרגום ירושלמי דמתרגום ויכ"ר חמ"ט ו"ל ע"ע יס"ל"מ.

חנה גלויה וידועה לכל: **בצלם^א, שְׁנֵאֲמַר (בראשית ט), פִּי בְּצֵלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם^ב.** חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל^ב שְׁנֵקְרָאוּ בְּנִים לְמִקּוֹם^ג. חֲפָה יִתְּרָה נֹדַעַת לָהֶם שְׁנֵקְרָאוּ בְּנִים לְמִקּוֹם^ד, שְׁנֵאֲמַר (דברים י"ד), בְּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם^ה. חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל, שְׁנַתַּן לָהֶם פְּלִי חֲמֻדָּה^ו. חֲפָה יִתְּרָה נֹדַעַת לָהֶם שְׁנַתַּן לָהֶם פְּלִי חֲמֻדָּה שְׁבוּ נִבְרָא הָעוֹלָם^ז, שְׁנֵאֲמַר (משלי ד), פִּי לִקַּח שאת יותר עו שנקראו בניי למקום. חנה שאת ומעלה יתירה. ובכלי חמדה היא התורה אשר נתן להם. וזהו עו. כענין שנאמר (תהלים כ"ט) ה' עונו לעמו ימן. [שדרשוהו ז"ל זפרק פרת חטאת [זנזמיה דף קט"ז] על המורה]: שנאמר בניי אתם דה' אלהיכם. ולא הביא מקרא (שמות ד') בני בכורי ישראל שהוא קודם. לפי שאותו מקרא אפשר לפרשו על אותו הדור זללם שרצה להויתאם ממלכתיים הם שחזנם להויתאם ממלכתיים וקראם בניי. ומנלן לדורות הבאים. לכך הביא זה המקרא. שנאמר אלל מלות שנכטונו זה לדורי דורות עד עולם חוק ולא יעבור לא מתגודדו וגו' שהם חובות הגוף הנוהגים בכל מקום ובכל דור ודור. וקראם בניי. כן נ"ל. ובמדרש שמואל פי' זשם החסיד ז"ל שלכך הביא זה המקרא לפי שזו הודיע לישראל זעמנם שהם בניי. כמ"ש בניי אתם וגו'. וכן לעיל זללם אלהים עשה את האדם הודיע זבניי האדם זעמנם. וכן לקמן זלקח טוב נחמי לכס ע"כ. חנה יזדק לפי' הרמב"ם בחנה יתירה נודעת. אזל לפי' הר"ז דלא דייק נודעת להם. אלא נודעת כלומר גלויה לכל. אין הראיה מזד שנאמר להם אלא שנגלה ומפורסם לכל זאי עולם יזדק יותר מה שפירשתי: כלי חמדה. היא המורה שנקראת חמדה כמ"ש

ליקוטי ידוע זכודא שהמורה טובה ואפילו הכי אומר להם בפירוש כי לקח טוב נחמי לכס לרוב החינה וזהו א"ש ג"כ שהזכיר מנא לאתויי הכי מלחא קראי ודוק שבו יתיישבו כמה מדייקי רבנו חמ"ט ו"ל ע"ע (ש"ל).

חידושי הגר"א יד שבו נברא העולם. כמ"ש (משלי ז') ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים וגו' ואמרו (כ"ד פ"א ע"ג וזה"ק) זראשית זרא אין ראשית אלא תורה שנאמר ראשית חכמה.

מלאכת שלמה לא הביא ראה מפקוק ויברא אלהים את האדם זללמו זללם אלהים זרא אוחו אכן ר"ל מ"ש זפי' הפסוק כי חנה אחת לאדם שנברא זללם שלו החקוק בחורה מ"ע זמספר זכר"י ומל"ח זמספר גדידי וזהו שאמר חביב אדם שנברא זללם יראה זללם שלו החקוק בחורה שזהו ימן אל לבי להחיות את עצמו בכל מלות החינה יעד חנה יתירה נודעת לו שנברא זללם אלהים להיות כאלהים זכככול זורא עולם בחורה וזכירוף אוחיותיה וכמ"ש ח"ל ידוע היה זלללל לזרף

דעות סימן ה'. יד שנאמר בניי אתם דה' אלהיכם. שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו. כתב הר"י ז"ל זכ"א לימא הכי חרי שנאמר וכו' ועוד ראיתי שמתח מלות חמדה. וגם זרישא גרסינן כלי שבו זכרא העולם. [הגה"ה: מלאחי שפי' החכם הר"ר טוביה הל"י ז"ל זפי' זראשית דף י"ז ע"ב ח"ל זכ"ר להנין הכפל גם השניו זכחלה חמר זללם פסח יאח"כ חמר זללם אלהים גם למה

י כ י ן תפארת ישראל ב ו ע ז

ושלמטה ממדרגת האדם, כמלאכים וזממות כולם מוכרחים זמעשיהם: צ שהקב"ה הודיעו חנה שבראו זללם אלהים: צא שאמר הקב"ה כן למת, וגלה לו יקרת האדם, חנה מעיד על גודל החנה, עד שמודיעו שחזננו כל כך, [משא"כ הכן קראי זכראשית שנאמר נעשה אדם זללמו יכו', כי זללם אלהים עשה וכו'. חמר הקב"ה כן שלא זפני שום אדם]. וכוונת החנה, דמשום כך יראה האדם להטיב לכל, אפילו למי שאינו זן זרית, וכ"ש שלא יגרסו לו נזק לגופו זממונו וכבודו, ולא יזוהו להזנין זללם אלהים המזיץ מפניי: צב שזו יותר מכל אדם: צג שכל האומות זכביצן שיש זנה זללם אלהים ואעפ"כ כשירשיעו מאד אפשר שישתלק מהן זללם, וכמ"ש חו"ל [מגילה דכ"ח ע"א] דאסור להסתכל זפני אדם רשע, ש"מ דרוח הטומאה שורה עליו, כ"ש עכו"ם רשע. אזל ישראל מדנקראים בניי, אף כי פלחו לע"ז [וכדישין ל"ו ע"א], ש"מ דאף שחטאו אחתי זכזכיותא קיימי [זכחגיה ד"ה ז"ל], משום שדומין כ"י לזכיהן, וא"א שיתטמו אללם זללם מכל וכל: צד שהודיעם שחזננו זכניי: צה אזל מה שנאמר בניי בכורי ישראל, רק לפרעה נאמר, ולא זכו לשמוע כן אז מאזיהם: צו ז"ל דר"ל זכביצן אוקן ישראל שניתן להם וכו'. ור"ל חמ"ח שניתן להם זכחמנה החמ"ק להחטקם זנה. ונקט כאן ג' מיני חיות שכל א' יתירה מחזרתה, אומות, ישראל, וח"מ. ולפי גודל זכזכיות של כל א', כן יגדל יותר העונש של הנוגע זם. ונקראת המורה כלי חמדה, מדהיא כלי אומנות להשיג על ידה הללמת הארצי והשמיימי, כמ"ש פי' היא חייך ואורך ימין. והיא כל כך חמודה, שכל זכריה חמרי טעם, מתוק לנפש ומרפא לעצם. עד שכל האומות נוטרים ושמעאלים, אף שאין מונאין א"ע מחוייבים לשמור מנותיה, אפ"ה יחמדוה ויכבדוה ויקדשוה ויכירו לאלותיה, ומי שמכחש זכריה יכנהו אפיקורוס זכוי ונמאס: צז זכר זה סומך א"ע על המדרש

מסגרת זהב

ושי"ר לעיל עמ' שמה) ז רבי יעקב (שמעון) אומר המהלך בדרך יחידי ושונה ומפסיק במשנתו ואומר מה נאה אילן זה מה נאה גיר זה וכו'. תמוה מפי מה לא אמר נאה גיר זה מה נאה אילן זה שהיא קדר השנה מהסנה אל המסוגב ולמה הפך המנה הקדוש את הקדר. וי"ל כי יש ד' אופני ודרכי השנה. דהיינו א'. השנה מהמוקדם אל המאוחר מן הסנה אל המסוגב ממנה. והוא הנקרא ב"א [א פריארן]. ב'. השנה מהמאוחר אל המוקדם מן המסוגב אל הסנה. והכל שיש בין ד' דרכי השנות האלו הוא גדול מאוד. כי רק מן השנה הראשונה היא כוללת והכרחית לפי שהיא יוצאת ובה מעצם הסנה עומה להחליט על המסוגב המוכרח להיות יוצאת ממנה ע"פ עמ' טבעת הסנה. משא"כ דרך השנה אחרונה המושג איננו כולל ומוכרח דלחבר שהוא רק משיג ע"י צחינת המסוגב והתולדה לאמור על הסנה שהולדה וקצבה זה המסוגב. כיון הויות והולדת המסוגב מן הסנה אל הפועל הוא דבר פרטי מקרי. כנגד מה הסנה עומה. הכוללת כמותה לא לבד היכולת לעשות דבר פרטי זה. כי אם כחה לעשות דברים כיוצא בו ולהוציא אל הפועל. אשר ע"כ הדרך האחרון מהשנה הוא ענין הנידוד והכללות וההחלטה הכרחית למטה במדרגה המדרגת האשון ודוע מה שפירשו המפרשים על פסוק וראית את אחורי ופני לא יראו. ואין כאן מקומו. יהיה אך שיהיה אהה דע. שכל ידיעות הטעמים הם רק ידיעות בדרך ובאופן האחרון מן ההשגה דהיינו מן המאוחר אל המוקדם מן המוקדם אל המאוחר. וכן בדרך ההתגלות והנבואה אנו מוצאים אל התכלית האדיר הזה אל הידיעה מן המוקדם אל המאוחר מן הסנה העליונה אל המסוגב ממנה. וע"כ רק ידיעת המורה"ה היא כוללת והכרחית. ע"י ישעיה פ' כ"ב יגשו ויגידו לנו את אשר תקרינה וכו' או הכחות השמיעוני. וס' פכ"ו מה הניד מראש וכו' מהמוקדם אל המאוחר והוא מחליף נחושט בזהב. ופונה עלמו לעיון בהכמת הטבע שכל ידיעותיה הן מהמאוחר אל המוקדם. ומן התולדה המסוגב אל הסנה המדויק היטב כמה שאמרה המשנה. מה נאה אילן זה מה נאה גיר זה ולכן מעלה עליו הכתוב וכו' ודו"ק.

(מהלים י"ט) תורת ה' תמימה וגו' וכתיב צתירה הנחמדים מזהב ומפז רב. כך פי' צמדדש שמואל צסס הר"ר ישראל ז"ל. ול"ג שלכן קראה צכאן כלי חמדה. לפי שמדבר שזה נצרה העולם. וצבירה העולם נאמר חמדה כמו שתקנו חכמינו ז"ל צצרכת צבת לומר חמדת ימים טוב תתתי לכם, תורתתי אל ומקרא מלא הוא זה. שנאמר אותו קראת. וטעמיה מתרגום ירושלמי דמתרגם וכל וחמיד והכונה שחכמית הצבירה וכללה נחמד צעיניו יצברך. ולכן אמר עליהם כי טוב,

והיינו דפי' הר"צ כי לקח טוב שהיא הצבירה שנאמר צו כי טוב. ולפי שהטוב שיך צצברים הגשמיים והחמדה הוא יותר קרוב אל הצברים השכליים. שהחמדה הוא צנפש. לכן לא קראה כלי טוב כמו שנאמר צצבירה כי טוב. אצל קראה כלי חמדה. ונאמר אל ומקרא מלא הוא זה. שנאמר (צבראשית ג) כי טוב העץ למאכל וגו' ונחמד העץ להשכיל. הרי שהטוב נאמר אצל אכילה גשמיית. והחמדה נאמרה אצל השכלה:

מלאכת שלמה

אומיות שבה נצרה שמים וארץ אם ק נדע לו שנצרה צלם אלהים דומה לנצרה וכו' נפיו להיוטו שופך צמעה צבראשית שהוא מעמד העולם יכול לשנות הטבע אל כל אשר יתפוך לכן אמר הפסוק כי צלם אלהים עשה את האדם לפי שפסוקים הקודמין לא נודע לאדם כי אם דברי המורה הם אכן פסוק זה נאמר לאדם צבירה על ש"ד שופך דם האדם צבאדם דמו יתפך ומן טעם לבד למה לא יופר לארץ כי אם דם שופכו יען כי צלם אלהים עשה את האדם ויכל היה זה האדם להיות צדיק וינצח עלולות מדשים או יקיים העולם צדקו דומה לנצרה וכו' מה שהרגו הרג עולם מלא לכן א"י דומה למכה כהמה ישלמה כי אם דמו יתפך שזה היה מחיה את העולם כפיו ומעמד כל העולם לכן לא יופר נמנון כי אם דם שופכו א"כ מעלת האדם גדולה להיותו מאלהים בנצח עולם ככה מורה כפיו ואם הוא רשע למות אפשר יעשה משונה אם לא הרגו הרי ב' חבות לאדם. אחד שנצרה צלם שלו

החוקה צבורה וא' להודיעו שהוא דומה לנצרה כמש"ה והלכת בדרכיו ע"כ. ופי' החכם השלם הר"ר טוביה הלוי ז"ל בספר חן טוב צבאקדמתו דף ג' ע"ב ח"ל למה אמר צ' פעמים צדיצין וצמדדמה הכל אחד אמנם החכה הראשונה הייתה שמתן להם כלי חמדה שהמדורה הם המלאכים ואמרו ה' אלוינו מנה הודך על השמים ולא יתנה להם כ"א לישראל הרי חכה אחת. והי' להודיעם דבר גדול שנותן להם הכלי חמדה שצו נצרה העולם ומקרו צדים ורשומם שגם הם יכולים לנצרה עולם חדש אם יראו כי הכלי שבו נצרה העולם יתן צידם לעשות צו כצוים ע"כ. ובסוף פ' עקב דף רפ"ע ע"ג דקדק עוד אמאי קמתי כלי חמדה ולא קמתי חמדה כמו שקראוה המלאכים לפני הקב"ה חמדה גנוזה ועוד אמאי קראה כלי חמדה ולא כלי חמדה ופי' שרונה לומר כלי המציא לידי חמדה לעבוד את ה'

י כ י תפארת ישראל ב ו ע ז

רבה על הפסוק, ואהיה אצלו אמון דרשוהו לשון אומנות. משל למלך שרונה לצנות פלטין ורואה צדפטרות ואצרים צלאן שלו, ולפיהו צונה הצדדים והפשפשין הצפלטין. כך כ"י הקב"ה נסחכל מלעה"צ. א"כ למה לא יקרא אדם. אמנם עוד ק"ל אמאי שכתבו מוסי' הנ"ל דעכ"פ מקרי האדם, ותמוה דאם אינן בכלל אדם איך יהיה נאות להן שם האדם צהא הידיעה. וכ"כ אמרן צש"ס נגעיין דמ"ו צ, דצכללו והארץ נתן לבני אדם, נכללו ג"כ עכו"ם. ותמוה, דאם אצותיהן אינן בכלל אדם, איך יכללו הם צכללו בני אדם. אולם האיר ה' עיני, שדבר גדול אחו"ל צוה. דכשתצונן היטב מעמד ישראל עשאו, ומעמד שאר האומות עכשו, נראה שיש ציניהן צ' חילוקים גדולים. דהנה אז כשהיו ישראל צצמרים, היו כל צאי העולם כישראל כשאר אומות, כיומיים ואין אצ, כחשיכה אפילה כצנו כולם יחד. ולא ידעו את ה'. ולא פרעה צכלב אמר לא ידעתי את ה', אלא אפי' ישראל לא הכירו את אציהם שצשמים כלל, עד שהנודך משרעה"ה לשאל להקב"ה והיה כי יאמרו לי מה שמו מה אמר אליהם. ואפי' כשצברו אח"כ צים סוף, עדיין הייתה האמונה רפופה צידם, והיתה ע"ז צצאומה שעה צצחיקם. כמ"ש [פנהדרין ק"ג ב] על פסוק ועבר צים צרה, שפסל של מיכה עבר צים. מזה מוכח שהיו אז משוקעים צכל טינופי תועבות נמרצות כצצריים וכמנהגיהם, ולא ידעו כלל מחויציהם לה' ולחציריהם, ולעצמן, וכ"ש שהיו כן שאר האומות, שצפי' היומר נצוים מהם, כיוונים וכדומה, היו כל עבודתם תועבות נמרצות, לשור ולחמור יחדו, ולשאר חיתו יער ובהמות צבררי אלף, ומתפללים לצמחים ולאלילות לעץ ולצבן, להרים ונהרות, כאילו הם אלהות, גם צניהם וצנותיהם צצבו לשדים וכל הצריים העלו עשן מדם אדם. ויזכר אלהים את העולם כולו, ואת צצריה את אצריהם עבדו, ויצבר צורעו אחריו שיהיו הם ככהנים ומלמדיו לשאר צאי עולם, וירד ה' כ"י מן השמים צצוככי מצרים, ארץ החממה צומן ההיא, צין העם הנואל ומגואל, ויצתח צצבת עיניהם הצטומים, צצכוחו את פרעה ואת אצרו צצכות גדולות ונוראות לעיניהם. וצצחיתו מונח חתח השצצ, שמעו הם שצעקו אליו מן השמים, למען מדע כי אי ה' צקרב הארץ [השגמה] צצצור מדע כי אין כמוני צכל הארץ [יכולת]. למען מדע כי לה' הארץ [שכר ועונש]. אז פתחו הצנים הצכלים עיניהם, וראו מי הוא המנהיג לצבירה. ומה שצמר להם עוד צצדיעת ה' וצרכיו, הציו המצכלים צצית עוז צצקריעת ים סוף, אז הורו צצצבע עליו, ואמרו זה אלי ואנוהו [ואמינו צה' וצמשה עבדו. ועד ה' ה' ד]. עד שהתגלה עליהן צצוים צין גדול צצברחה נפלה ונוראה על פיני. ומצין לבנות אש עד לב השמים חושך עין וערפל השמיעם מצומיו וחוקיו וסורומו, הכוללים כל חיובי האדם. גם למדם אח"כ סדורי הנהגות ישראל, צצחוק המנוות, וצצקיות, ודגלים, וחצורות התרועה, וכלי הקודש וכדומה. צצאופן שכל צצבת הצלחתם צוה וצצב לא נודע להם מצח שכלם, רק ע"י הקב"ה צצצדו וצצעצמו. אב"ד לא כן שאר האומות. דאך דאז צכל הזמן ההוא שקרב הקב"ה את ישראל להשלמתן, עדיין היו כל צאי עולם הוים שצוכים צצמדמת אולת וצצתהום תועבות נוראות. עכ"פ כל מה שהציגו אח"כ צצבות הצלחתם צוה וצצב, נמהווה להם ע"י הם עצמן, צצאופן שנוכל לומר הן עשו את עצמן. דהרבה שאצו ולמדו מתורת ה' צצר הישראלי, צומן הרצ מאז ועד עמה. והרבה מחויבי האדם ומדרך המדות והמוסר, למדו ע"י אורך הזמן והטבע, ע"י צצקע עליהן אור השכל מעט מעט כאור נוגה הולך ואור. עד צצצקפתכל היוס על היותר גרוע צצאומות, אפי"ה הוא מוצבר יותר גם מהמוצבר שבהן שלפי זה אפלים שנה שלא יגיע לקרסוליו. ורק צומן רב, וצצרתה רבה עשו הן את עצמן. נצצצא שיש לישראל ולהאומות האחרות, לכל אי' מעלה לצדיית. המעלה לאומות על ישראל, שהן צצצחירתם הצפשיים וצצבת עצמן ממש עשו את עצמן, וזה ודאי יותר מעלה מאשר לישראל, שנמשכו צצפאת ראשם צצבת אלהים להשלמתן. ואין להם להחזיק טובה לעצמן, דמה שהפליא ה' להשלים אותן יד ה' הייתה עמם צכל אלה, ורק צצכות אצותיהם אמנם אפי"כ יש מעלה לצדיית ג"כ לישראל והאומות ע"י. שכל מה שהציגו לא הציגו רק צצבת שכלם, לכן יש מצות צצרות צצרות שצמרומים מאד משכל האנושי, ככל חוקי המורה, עדיין לא יעשום כי לא צצינום [שד אחרת הימים כששפור ה' רוחו על כל צצין]. ועוד דמשום שכל מה שהציגו, לא הציגו רק צצכל אנושי, לכן מי ומי מהם שהתרגל מלפחות עיניו צצאורך הזמן, עדיין הוא שקוע צצטוף תועבות הראשונות, כצו חושצי אפיקא, וגם צצאועין ואצמערקא יש אומות צצרות הולכות עדיין צצחכה ועובדים אלילים אצמים וצצותים צניהם לשדים כצצותיהם מעולם, כי לא ידעו את ה' ואת תורתו לא הכירו. דא כן ישראל, הם שומרים כל חוקי המורה אף אותן שלמעלה משכל האנושי. וגם כל העם מקטן ועד גדול צצאומותו יחיו, כצכל כצבר מנעוריו יונק שדי תורת ה', והיא תכריחו לפחות עיניו לצרות דרך החיים. וזהו שאמר הכתוב עם זו יצרתיו לגי, ר"ל אי עיטיים, כמ"ש הוא עשנו ולא אנתנו, לכן חתלתי יספרו, אותי נאה שישצבו. ולא

והוא מ"צ פ"ט ומדות אי מגיד צצרות הצמחנה. וזה מה שרמז המנה כאן. ההולך בדרך ושונה ומפסיק משמנתו. כלומר שצנחוק"ק הדרך הידיעה הוא כ"י מה הניד מראש וכו' מהמוקדם אל המאוחר והוא מחליף נחושט בזהב. ופונה עלמו לעיון בהכמת הטבע שכל ידיעותיה הן מהמאוחר אל המוקדם. ומן התולדה המסוגב אל הסנה המדויק היטב כמה שאמרה המשנה. מה נאה אילן זה מה נאה גיר זה ולכן מעלה עליו הכתוב וכו' ודו"ק.

טו הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון. על כלל העולם הוא אומר בין ישראל בין שאר האומות. ח"ש העולם והיינו נמי הכל. ומש"ה לא נשנה במשנה זו בתחלתה הוא היה אומר לפי שהיא נמשכת למאמר משנה הקודמת שאמר בה חניב אדם וכו' על אומות העולם כולם בכלל להמשיכם ולהישיכם אל המצות אשר נצטוו בהם כאשר פירשתי שם בס"ד. ועכשיו הוסיף את כח המוכחה. ולכולם נשם יקרא הכל צפוי וכו' וצטוב העולם וכו' כ"ה

ציונים
טו הכל צפוי. מ"י פ"ה מה' תשובה ה"ה:
שינויי נוסחאות
טו הכל צפוי. נערך (ערך טעם) מילא נוסחא הכל צפוי. (פ"ט שנבאר משנה זו והסמכות) וכו"ה נפ"י מחז"ל.

ישראל כאומות העולם: הכל צפוי. חכ"ה
טו הכל צפוי. כל מה שאדם תעזובו: טו הכל צפוי והרשות נתונה. כתב הר"ב נשם הרמב"ם שפירש הכל

תוספות דרשים
טו בתרי"ג ד"ה הכל צפוי (ב') בו ושנוי בחבורו בו. ח"ל הרמב"ם פרק ג' מהל' יסודי הסורה הלכה י' הקב"ה הוא היודע והוא הדעה עלמה הכל אחד ודבר זה אין כח נפשו לאומרו ולא באופן לשמוע וכו' עיין שם באריכות.

כפוי כל מעשה בני אדם מה שעשה ומה שעמיה לעשות. הכל גלוי לפניו. ולא מאמר כיון שהקב"ה יודע מה שיעשה האדם א"כ הוא מוכרח צמעשו שיהיה לדיק או רשע כי הרשות נתונה בידו וכו'. שאין ידיעת הש"י כידעתינו. ואע"פ שאנו אומרים צו ידיעה כמו שאנו אומרים ידיעה צנו. אין זה אלא בשחוק גמור. וכמו שאין צנו כח לדעת אמתת מציאתו יתברך כמו שנאמר החקר אלוה ממצא אס עד תכלית שדי ממצא. (איוז י"א ז'). כך אין צנו כח להשיג ולמצוא דעמו כי הוא ודעתו אחד. לא כדעת האדם שהוא ודעתו שנים. הוא שהנציח אומר כי לא מחשבותי מחשבותיכם. אלו דברי הרמב"ם בסוף הח' פרקים שהקדים למס' זו. ושנוי בחבורו פ"ה מהלכות תשובה. ומשולש בספרו המורה פרק עשרים מחלק השלישי ושם האריך. [והראב"ד השיג עליו בספ"ה מהלכות תשובה ח"ל. לא נהג זה המחבר מנהג החכמים שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו. והוא החל בשאלות וקושיות והניח הדבר בקושיא והחזירו [לאמונה וטוב היה] לו להניח הדבר צמתימות החמיימים ולא יעורר לבס ויניח דעתם בספק. ואולי שעה אחת. יצא הרהור בלבם על זה. עכ"ל. ואני אומר שנהג מנהג החכמים. והם חכמים ז"ל. (כי זה שאמר) [אמרו מאמר כיו"צ] שלא השלים שאמר עליו הראב"ד. הרי משנה שלימה שנינו בריש פרק ג' דמגיגה כל המסתכל בד' דברים ראוי לו כאילו לא צא לעולם. מה למעלה מה למטה מה לפניו מה לאחור. ואין אני רואה שום חילוק בין דברי החכם התנא לדברי הרמב"ם שצמא שאמר התנא ראוי לו כאילו לא צא לעולם. שנמצא שאוסר עליו להסתכל ולעייין ולחקור אחר אלו הדברים ולמה לו לעשות כן. ובה העיר לבות [בנין] האדם טוב היה לו למנא לשחוק. כי שמה יצא הרהור בלבם. וא"ת שזהו כונת התנא שלא יצא הרהור בלבם. א"כ אף דברי הרמב"ם כן שהודיע לנו שאין להשיג לכן לא יהרהרו כי לא ישיגו. ואני אומר דתנא דידן נמי כשאמר הכל כפוי והרשות נתונה כונתו להודיע שניהם אמתיים. וכדברי הרמב"ם בפירושו. ולכאורה ה"ל להתנא לומר הרשות נתונה והכל כפוי לומר (חשוש) [נ"ל הרשות] צמירה ציד האדם ואין דבר נעלם אצל כפוי ונודע לו יתברך להעניש ולהשכיר שזהו העיקר אשר עליו יסוד כל התורה. והיא הצחירה. ואחריה נמשך הידיעה להעניש ולהשכיר אצל להודיע מחלה שהכל כפוי אין טעם בדבר. כי מה לנו לדעת שידע כל דבר אס לא שכבר נודע שהרשות נתונה. אלא ודאי דעת התנא להעיר ולומר שאף שהכל כפוי אינו סותר את הצחירה. שעם כל זה הצחירה ציד האדם. כי הרשות נתונה. וכשאמר כך הרי העיר על השאלה. ולא השיב דבר והיינו טעמא דממילא משמע שאין כאן תשובה מדלל ביאר

ראשון לציין
טו במשנה ד"ה הכל צפוי והרשות נתונה. כתב הר"ב נשם הרמב"ם כי והראב"ד השיג עליו כי ואני אומר שנהג מנהג החכמים כי ועיין ריב"ש סימן קי"ח שהאריך בזה בדברים החמיימים על הל"ב. ועיין יק"מ.

פירוש המשניות להרמב"ם
טו הכל צפוי לומר (חשוש) [נ"ל הרשות] צמירה ציד האדם ואין דבר נעלם אצל כפוי ונודע לו יתברך להעניש ולהשכיר שזהו העיקר אשר עליו יסוד כל התורה. והיא הצחירה. ואחריה נמשך הידיעה להעניש ולהשכיר אצל להודיע מחלה שהכל כפוי אין טעם בדבר. כי מה לנו לדעת שידע כל דבר אס לא שכבר נודע שהרשות נתונה. אלא ודאי דעת התנא להעיר ולומר שאף שהכל כפוי אינו סותר את הצחירה. שעם כל זה הצחירה ציד האדם. כי הרשות נתונה. וכשאמר כך הרי העיר על השאלה. ולא השיב דבר והיינו טעמא דממילא משמע שאין כאן תשובה מדלל ביאר

דיקוטים
טו תרי"ג ד"ה הכל צפוי שהוא ודעתו שנים וכו'. לפ"י ד"ק הל"ה דהנח נעלמו מתוך ברמז קושייתו וכדברי רבינו הרמב"ם ח"ש הכל כפוי מן הקב"ה ואפ"ה הרשות נתונה וכו' וא"ת אף אפשר שהרשות והאלה הכל כלו הכל כפוי דלמרחן הרי מנגד זה ליה ממרחן שא"ל להבין זה לפי רוב המעשה כלו שנאלט הם דברים נפרדים הוא ודעתו חסו רוב המעשה להיות נכרא משא"כ לגבי הקב"ה שהוא ודעתו וכו' הכל א' בלא פירוד (ש"ל): בא"ד שנינו בר"פ דהגיגה וכו'. יש לדחות דל"ד דהתם אומס החקירות מה למעלה וכו' הם דברים דלחו ממילא התעוררות ההרגש בלב כל אדם החכם יהיה או סכל ולפיכך יפה עשה התנא לפגור דלת צפניהם משא"כ הכא שחקירה זו אינה עולה על דעת המומינים אלא ללומדים שהיא חקירה פילוסופית ושכלית וא"כ כה"ג ינחא לעולם דשמיקומו יפה מדבורו שלא להעיר לצ המעיין כלל ושבו ראינו להרמ"ז ז"ל שגם הוא דחה ראייה זו בענינה אחרת ע"ע אלא דמ"מ ניכרים דברי אמת דה"ג במשמיתו כיון התנא

פירוש המשניות להרמב"ם
טו הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון והכל צפוי והרשות נתונה. זה המאמר כולל דברים גדולים מאד וראוי היה מלאכת שלמה
האריך שם שני פירושים עיין שם. טו וכו' הכל צפוי והרשות נתונה. אית דאמרי הכל כפוי לא מלאמיה נמוס' יום טוב.

חידושי הגר"א
טו הכל צפוי. כמ"ס (י"ח) הממני יפלא כל דבר וכיוצא בזה.

טו הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון והכל צפוי והרשות נתונה. זה המאמר כולל דברים גדולים מאד וראוי היה מלאכת שלמה
האריך שם שני פירושים עיין שם. טו וכו' הכל צפוי והרשות נתונה. אית דאמרי הכל כפוי לא מלאמיה נמוס' יום טוב.

י כ ין	תפארת ישראל	ב ז ע
צחורה וראה אף יבנה העולם (ב): צח ר"ל כל טוב שיוקם בעולם. רק על ידה יושג. כמ"ס כי היא חייך ואורך ימין. אס רק חורתי אל תעזבו, ר"ל, אס רק יקיימו כל חיוניה כפי רצונו ית' צלי שום חסרון:	שיחפארו את עצמן צוה. וכן הוא אומר ועמך כולם דיקים לאפי' הסכלים שנהם לעולם יירשו ארץ החיים, כירושא בלי יגיעה. וכל זה מפני שהם נזר מטעני. שאני בעצמי ירחימו אף עשיתי. ומעשה ידי הם להחפאר. רפ"י יש להם לישראל צענין מעלתם והשלמתן, דוגמא לאדם הראשון. דכל אדם כשצא לעולם, הוא נברא חסר דעת, עד שהזמן והלימוד והשכל יתפתחו קמטייהם צו לעשותו איש. לא כן אדם הראשון בקומתו וצביונו נברא ר"ה י"א א"י. ומיכך כשנפתו צו רוח חיים, הוה לרוח ממללא בהשכל ודעת, יודע חיוני כולם. חוה, מפני שג"כ היה שוה במשפטיו עם ישראל, שהיה גם הוא היה יציר כפוי של הקב"ה בעצמו כמוהם. והנה כל שמקרה הן ומעשי, דומין למקריה ומעשה אציו, יקראוהו בשם אציו, כמ"ס צוהת יצוא אהרן אל הקודש, דר"ל כל כה"ג שזרעו אחריו, וכ"כ להיות צריחי את לוי [מלאכי צ' פ"ד], דר"ל כל זרעו אחריו, וכ"כ ובקשו את ה' אלהיהם וידו מלכס [הושע ג' ג], דר"ל המלך שהוא מזרעו וכ"כ ועבדי דוד מלך עליהם [יחזקאל ל"ו], שהכוונה על מלך המשיח שהוא מזרעו. וכ"כ נקראת אומותינו הקדושה בשם ישראל על שם אציהם, לא בלבד מפני שכל מטותו שלימה, ולא יצא ממנו שום אומה אחרת. כ"כ גם מפני שכל מה שקרה לאציו הזקן היה, לטובל דריפות ומרעין ציטין מנעוריו עד ימי זקנתו. כ"כ רבות זכרוניו מנעוריו יאמר נא ישראל וגו'. לכן נקראו על שמו. ורפ"י אין נכון לקרוא לכל צאי עולם בשם אדם, דאדה"ר היה נקרא כך מדבורו מאדמה, אכל כל זרעו הרי מנשר ודס נוצרו. אכל רק ישראל נאות להם שם זה, לא בעצור כבודם, רק מדמקרותם והשלמתן השיגו מידי הקב"ה בעצמו כמו אדה"ר ולא מכת עצמן. ורפ"י כל מקום שנאמר צחורה אדם הכוונה רק על ישראל. כמו אדם כי יקריב, דמיירי רק בישראל, כדאמרי' [חולין ד"ג ג' ג]. מכס ולא כולכס, להוציא מומר. מכס, צכס חלקתי ולא צאומות. ואצטרך בש"ס קרא אחרת, לאיש איש לקבל נדרים ונדבות גם מאומות. אכל שם אדם. אין נאות להן. דהם צטרחה רבה עשו את עצמן, ואין דומין כלל צוה לאדה"ר, אב"ב כל מקום שכתוב צני אדם גם אומות העולם בכלל, שכולן צניו ונכדיו של אדה"ר הן כמונו. וכ"כ כל מקום שכתוב האדם צהא הידיעה וודאי זה אינו שם של אדה"ר. שהיה שם עצם פרטי שלו אדם. דהרי כל שם עצם פרטי לא יצוא לעולם צהא הידיעה, כמו דלא נוכל לומר האציהם היתק והישראל, כ"כ לא נוכל לומר האדם על שם אדה"ר. אלא וודאי דצכה"ג פירושו [מענטש] צלי"א, ונקרא צהשאלת הלשון אדם. וצכה"ג וודאי גם האומות בכלל, שכולן הם צריאות שכליות עם כלל אלהים כמונו. דיוצא מדברינו שמה שנקרא רק הישראלי אדם אינו להם שם של שצח כל כך, רק מעיד עליהם שלא הם בעצמן קלפו הקליפה הגסה מהלב האטום, אלא בעצור שהיו כחומר ציד היוצר צ"ה. (ב) זהו מדרש פלא. והארכתי לפרשו בספרי הארוך למסכת זו [ראשי אבות] וכאן לקצר אני	טו תרי"ג ד"ה הכל צפוי שהוא ודעתו שנים וכו'. לפ"י ד"ק הל"ה דהנח נעלמו מתוך ברמז קושייתו וכדברי רבינו הרמב"ם ח"ש הכל כפוי מן הקב"ה ואפ"ה הרשות נתונה וכו' וא"ת אף אפשר שהרשות והאלה הכל כלו הכל כפוי דלמרחן הרי מנגד זה ליה ממרחן שא"ל להבין זה לפי רוב המעשה כלו שנאלט הם דברים נפרדים הוא ודעתו חסו רוב המעשה להיות נכרא משא"כ לגבי הקב"ה שהוא ודעתו וכו' הכל א' בלא פירוד (ש"ל): בא"ד שנינו בר"פ דהגיגה וכו'. יש לדחות דל"ד דהתם אומס החקירות מה למעלה וכו' הם דברים דלחו ממילא התעוררות ההרגש בלב כל אדם החכם יהיה או סכל ולפיכך יפה עשה התנא לפגור דלת צפניהם משא"כ הכא שחקירה זו אינה עולה על דעת המומינים אלא ללומדים שהיא חקירה פילוסופית ושכלית וא"כ כה"ג ינחא לעולם דשמיקומו יפה מדבורו שלא להעיר לצ המעיין כלל ושבו ראינו להרמ"ז ז"ל שגם הוא דחה ראייה זו בענינה אחרת ע"ע אלא דמ"מ ניכרים דברי אמת דה"ג במשמיתו כיון התנא

צמדת רחמים. ואע"פ כן אין הכל שוין צמדה זו, לפי שהכל לפי רוב המעשה, המרבה צמעים טובים נוחים לו רחמים מרובים, והממעט צמעים טובים ממעטים לו רחמים. פירוש אחר, והכל לפי רוב המעשה, לפי רוב מעשיו של אדם הוא נדון, אם רוב זכויות ואלו, אם רוב עונות חייב. ורמב"ם פירש, הכל לפי, כל מעשה בני אדם מה שעשה ומה שעמיד לעשות הכל גלוי

לפניו, ולא תאמר כיון שהקדוש ברוך הוא יודע מה שיעשה האדם אם כן הוא מוכרח צמעים שיהיה לדיק או רשע, כי הרשות נתונה בידו לעשות טוב ורע ואין שום דבר שיכריחוהו כלל, וכיון שכן הוא, בטוב העולם נדון להפרע מן הרשעים וליתן שכר טוב לזדיקים. שהחוטא חטא ברצונו, ראוי שיענש. והלדיק היה לדיק ברצונו, וראוי שיקבל שכר: והב"ר לפי רוב המעשה. לפי מה שאדם כופל ומתמיד בעשיית הטוב, כך שכרו מרובה. שאינו דומה המחלק מאה זהובים לזדקה צמאה פעמים, לנותן אותם בפעם אחת. וגרסא רמב"ם היא, והכל לפי רוב המעשה. אבל לא על פי המעשה: טז הב"ר נתון בערבון. רגלויה דבר נש אינון ערבין

וראיחי צמדי"ש שכתב שם צמס הר"ם אלשקר דיש גורסין וצטוב העולם נדון אבל לא ע"פ רוב המעשה ומפרש שהכונה כי העולם נדון בטוב צחן צחמד וצרחמים. אבל לא ע"פ רוב מעשה בני אדם. שאם היה רואה רוב המעשים יתצרך זכרו נלח. ועיין בסוף פ"ק דקדושין: טז הוא היה אומר הב"ר נתון בערבון וכו'. אע"פ שגם זו המשנה נשנית על כל העולם ונמשכת לזכרו הראשונים שאמר חזניו אדם וכו' שאמרו על כל האדם שצטוב וכמו שפירשתי שם בס"ד ושלפיתך שנה הכל לפי וכו' צלח הוא היה אומר. שאין כאן שני דברים אלא הכל נמשך זה מזה כמו שכתבתי שם בס"ד. והנה גם זו המשנה בכל באי עולם מדברת. אפ"ה נשנה בה הוא היה אומר לפי שמשנה זו אינה אלא חוספת ביאור למשנת הכל לפי וכו' שלא בא עכשיו לומר אלא משל על שהעולם נדון בטוב. וכן פירש הר"ב על כל הרוצה ללות וכו' דהיינו והרשות נתונה דלעיל. וקאמר הוא היה אומר. כלומר בעלמנו היה

מפרש הר"ב צמס הרמב"ם להכי פירושו שיון שכן הוא שהרשות נתונה בטוב העולם נדון וכו'. אע"פ שפירוש זה פירוש טוב הוא לא נמצא בדבריו בפירוש הרמב"ם שזידינו שזה לשונו ואמר שדין הש"י עם בני אדם אמנם הוא צחמד וצטוב לא כפי הדין הראוי אליהם כמו שביאר יתצרך מדרכיו ואמר ארך אפים לזדיקים ולרשעים ואמר הנביא [המשורר] טוב ה' לכל

[מהלים קמ"ה ט"ן]. ע"כ: והב"ר לפי רוב המעשה. צפירוש אחר שכתב הר"ב לפי רוב מעשיו של אדם נדון וכו' עיין בזה [מ"ש] סוף פרק קמא דקדושין. ומ"ש שהרמב"ם מפרש לפי מה שאדם כופל ומתמיד וכו'. וסגרסמו והכל לפי רוב המעשה. אבל לא ע"פ המעשה. לא ידעתי זו מנין לו שאינו מוכרח. ולשון הרמב"ם כך הוא. אמר שהמעלות לא יגיעו לאדם לפי רוב גודל המעשה. אבל לפי רוב מספר המעשים כו' וכן צמורה אין שכר וכו'. ואל זה ההקש יאמר לפי רוב המעשה אבל לא לפי גודל המעשה. ע"כ. נראה שמדקדק מלת רוב שלא אמר גודל. וצמדי"ש שכתב גם כן שכן גירסא הרמב"ם לא עדות עמנו הוא אלא עד מפי עד שדבריו שם לקוחים מדברי הר"ב אע"פ שלא כתבם צממו.

וראיחי צמדי"ש שכתב שם צמס הר"ם אלשקר דיש גורסין וצטוב העולם נדון אבל לא ע"פ רוב המעשה ומפרש שהכונה כי העולם נדון בטוב צחן צחמד וצרחמים. אבל לא ע"פ רוב מעשה בני אדם. שאם היה רואה רוב המעשים יתצרך זכרו נלח. ועיין בסוף פ"ק דקדושין: טז הוא היה אומר הב"ר נתון בערבון וכו'. אע"פ שגם זו המשנה נשנית על כל העולם ונמשכת לזכרו הראשונים שאמר חזניו אדם וכו' שאמרו על כל האדם שצטוב וכמו שפירשתי שם בס"ד ושלפיתך שנה הכל לפי וכו' צלח הוא היה אומר. שאין כאן שני דברים אלא הכל נמשך זה מזה כמו שכתבתי שם בס"ד. והנה גם זו המשנה בכל באי עולם מדברת. אפ"ה נשנה בה הוא היה אומר לפי שמשנה זו אינה אלא חוספת ביאור למשנת הכל לפי וכו' שלא בא עכשיו לומר אלא משל על שהעולם נדון בטוב. וכן פירש הר"ב על כל הרוצה ללות וכו' דהיינו והרשות נתונה דלעיל. וקאמר הוא היה אומר. כלומר בעלמנו היה

פירוש המשניות להרמב"ם

לעני במאה דינרים שהוא די מחסורו כמו שפדה עשרה איסרים או השלים חסרון עשרה עניים כל אחד בעשרה

מלאכת שלמה

טז הב"ר נתון בערבון וכו'. כולה מתניחין מנארת יפה צערון ערך סעד. ואית דגרסי צערבים.

שינויי נוסחאות לפי (רוב) המעשה. צמדי"ש ליתא. ועי' צמדי"ש גירסא הרמב"ם וכו' צממו גם צמדי"ש צממו ועיין צמדי"ש וצמס מהר"ם אלשקר הביא הנוסחא העולם נדון אבל לא ע"פ רוב המעשה וכו' צמדי"ש צממו. וצמדי"ש המשוות ד"פ וד"ק כי צממו אבל לא לפי רוב המעשה.

תוספות חדשים
בחו"ט ד"ה ובטוב העולם כו' לא נמצא בדבריו בפ"ה הרמב"ם כו'. אבל צממו צמדי"ש משנה פ"ה הלכה ב' כמב ח"ל וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפקיד את עצמו כו' ע"ש ואפשר שזה כיון הר"ב כאן.

ליקוטים
טז בריב"ב ד"ה הב"ר וכו' רב"ה וכו'. ואין הכוונה צמדי"ש הכל נדון וכו' כל בני אדם דל"כ הול"ל כל החיים דלקמן אלא ר"ל בכל דרכיו של אדם ועינינו (שם).

חידושי הגר"א
והב"ר כו'. צמדי"ש (שם) כי אמה תשלו וגו'.

ורע יצחק
כאן מביא נוסחא אחרת וזוהי תלמית כן ה' וגו'. הפסוקים הללו תמוהים ואין להם שייכות אהדדי. וז"ל דהא צריך להבין דצמדי"ש דקרא כתיב שם אשים סתמא, וקיסא דקרא קאמר חגל נפשי גו', ומו ל"ל כפל. וז"ל דה"פ שזא אשים קאי על הגוף, חגל נפשי קאי על הנפש, ר"ל דקיום הנלתי יהיה לגוף ולנפש כדעת הרמב"ם ז"ל והנה יש עוד ראייה לדבריו דאמרין צמדי"ש עמדין צדיקים שיעמדו לצדושיהו, ר"ל צמדי"ש שיהיו עמדין צדיקים שיעמדו שנקרה ערומה יולדת צמדי"ש צדיקים שנקרה צמדי"ש שיעמדו צמדי"ש ע"כ. זה יתכן אם יעמדו צמדי"ש הגוף והנפש, משא"כ לדעת הרמב"ם ז"ל לא שייך צמדי"ש צדיקים הללו לגבי נפש לחודה. ח"ה כוונת הפסוקים שזא אשים בה חגל נפשי גו', ר"ל דהגוף והנפש יגילו וישאו לעמדין צדיקים הנלתי, וא"ת מני"ל למה צמדי"ש הרמב"ם דהגוף לא מביא נוסחא אחרת כי כאן מביא נוסחא אחרת וזוהי תלמית כן ה' וגו'.

י כ ין
[ש"יך בהם עבר ועמד]. ומתקן צמדי"ש: ק ר"ל גם עונשין של רשעים צמדי"ש או צמדי"ש, לא צמדי"ש נקימה ועונש ח"ו, כ"א לטובתן היא, כאש מנרץ וכזכרית מצבקים לנקות כחמי נשמתן שהצילו עמם, כדי להצילן בסוף כל סוף לאור באור החיים: קא ר"ל דר"ל לפי גודל המעשה צמדי"ש דהיינו האופן שנסעית בו [כמו ועומק חרבו, שר"ל מכללי], ולא לפי רצונו המעשים. וגדל המעשה נשקל לפי טובע הפועל העושה, דהיינו כפי מה שהיה צריך לכבוש יצרו טפי, דקמנן שנתן צדקה מקבל שכר יומר מפורן. וכו' פירשתי וכן ד' החסד כי אמה תשלו לאיש כמעשהו, ר"ל כפי מעשה עצמו וטובעו, או כפי עסקו. כמו ואיש צמדי"ש ומעשהו צמדי"ש. ולפי מחשבת הפועל, דלמשל אי עשה צדקה להחפא. והשני עשה וכוונתו לשם שמים. ולפי מקרה שלו, דלמשל עשיר שנתן הרבה צדקה ולא לפי עשרו, נענש [כמחשבתו ס"ז ב'], והשני נתן פרוטה לעני צמדי"ש דוקא עמנו, מקבל שכר [כמחשבתו ד"ה א']. ולפי הפועל, דאי נתן צדקה לעני הגוף, מקבל שכר טפי מחילו נחנה לעני שאינו הגוף [צמדי"ש ד"ה א']. וכדומה הרבה צמדי"ש אלו, הן צמדי"ש הן צמדי"ש. ודבר זה אפשר להיות נשקל רק ע"י הקב"ה, וכמ"ש כי אל דעות ד' שהוא יודע מחשבות של כ"א. ולו נחטו חוכן מדת העלילות צמדי"ש הא"ך הם: קב כל מה שיש לו לאדם בעולמו, אינו בטוב בקיומו, דהרי נתנום לו צמדי"ש רב כדי שימלאו דבר למשכנו בהן, דהכל ממושבין להקב"ה המאריך אפו ומלוה לו לאדם טובות שאינן ראויין לו, על הצמדי"ש שאולי שאלו חזון ישוב מחטאיו, ופרע ע"י הטובות ההם צמדי"ש יעמוד צמדי"ש לה אמר ראייה לדבר כי הלכתי צמדי"ש גו', ר"ל שיעמדו צמדי"ש צמדי"ש וכו'. וצמדי"ש על הפסוקים עיין בהפטורה נבדים ותמלא נועם. מחטא שנקברת ערומה אפ"ה הא"ך מביא נוסחא אחרת וזוהי תלמית כן ה' וגו'.